

Ioan Scurtu, *Tezaurul României de la Moscova. Note și amintiri privind activitatea Comisiei Comune româno-ruse (2004-2012)*, București, Editura Enciclopedică, 2014, 368 p.

Scrisă de copreședintele „Comisiei româno-ruse pentru studierea problemelor izvorâte din istoria relațiilor bilaterale, inclusiv problema Tezaurului de la Moscova în timpul Primului Război Mondial”, cartea prezintă activitatea acestei Comisii de la înființare în 2004, până în 2012, când autorul și-a prezentat demisia din această funcție.

Tezaurul României a fost transportat la Moscova într-un context istoric extrem de dificil pentru statul român. După înfrângerile militare din toamna anului 1916, exista teama că trupele Puterilor Centrale ar putea ocupa întreaga țară, iar oficialitățile refugiate la Iași au decis să pună în siguranță valorile de tezaur, în Rusia, stat aliat.

Au fost două transporturi: primul - conținând Tezaurul Băcii Naționale a României - în decembrie 1916, cu un tren de 17 vagoane, cel de al doilea - cu arhivele statului, colecția numismatică a Academiei Române, tablouri, odoare bisericești și alte valori de patrimoniu - în iulie 1917. Toate acestea au ajuns cu bine la Moscova și au fost depozitate la Kremlin.

Transportul s-a făcut pe baza unor documente încheiate la nivelul unor înalte oficialități din România și Rusia. În protocolul semnat în ziua de 14 decembrie 1916 de ministrul de Finanțe Victor Antonescu și A. Mossoloff, ministrul Rusiei în România, se menționa: “Tezaurul Băncii Naționale a României, precum și celelalte lăzi se găsesc, începând din ziua în care au fost încredințate delegatului Guvernului Imperial și încărcate în vagoane, sub garanția Guvernului Imperial al Rusiei în ceea ce privește securitatea transportului, securitatea depozitării, precum și a înapoierii în România”.

După ce puterea a fost preluată în Rusia de bolșevicii conduși de V.I. Lenin, s-a ajuns la ruperea relațiilor diplomatice între cele două state. La 13 ianuarie

1918, Sovietul Consiliului Comisarilor Poporului al R.S.F.S. Ruse făcea cunoscut că “Tezaurul României, aflat în păstrare la Moscova, se declară intangibil pentru oligarhia română. Puterea sovietică își asumă răspunderea de a păstra acest tezaur pe care îl va preda în mâinile poporului român”.

Problema Tezaurului a constituit, în perioada interbelică, obiectul multor tatonări din partea ambelor părți, dar nu s-a ajuns la negocieri concrete.

În 1935, Uniunea Sovietică a restituit o parte din Tezaur - în principal documente de arhivă - împreună cu osemintele lui Dimitrie Cantemir. Oficialitățile române au acordat puțină atenție Tezaurului, concentrându-se asupra organizării unei primiri fastuoase a rămășițelor pământești ale fostului domnitor al Moldovei.

În 1956, Uniunea Sovietică a decis să mai restituie o parte din Tezaur. De această dată, oficialitățile române au asigurat o largă publicitate valorilor primite, cu care s-a organizat o expoziție la Muzeul de Artă al Republicii Populare Române.

Pentru prima dată, problema Tezaurului a fost ridicată oficial în fața conducerii sovietice în septembrie 1965, cu ocazia vizitei delegației de partid și de stat a României, în frunte cu Nicolae Ceaușescu la Moscova.

Liderii de la Kremlin au fost surprinși de această “îndrăzneală”, ripostând că și România avea datorii de achitat față de Uniunea Sovietică, drept care chestiunea Tezaurului ar trebui “îngropată”. Replica primului ministru Ion Gheorghe Maurer a fost clară: “problema este deschisă, ea va trebui rezolvată în cadrul unei discuții viitoare”.

Președintele Ion Iliescu a ridicat și el, în 1991, problema Tezaurului în discuția cu Mihail Gorbaciov, președintele URSS, dar acesta s-a situat pe poziția predecesorilor săi: nu cunoaște problema, se va interesa despre ce este vorba.

Abia în cursul negocierilor pentru încheierea Tratatului politic între România și Federația Rusă s-a ajuns la o formulă de compromis. Partea rusă nu a acceptat ca Tezaurul să figureze în Tratatul semnat la nivelul șefilor de stat (președinților), ci într-o *Declarație comună*, iscălită de cei doi miniștri de Externe.

Tratatul politic a fost semnat la 4 iulie 2003 de Ion Iliescu - președintele României, și Vladimir Putin - președintele Federației Ruse. Declarația comună - iscălită de cei doi miniștri de Externe: Mircea Geoană și Igor Ivanov - prevedea: “Considerăm important ca o Comisie Comună, de interes public, investită cu autoritate, constituită din istorici, în componența căreia vor intra, de asemenea, specialiști în domeniul finanțelor, economiei, arhivelor, muzeologiei și în alte domenii în funcție de necesități, să se ocupe de studierea problemelor izvorâte din istoria relațiilor bilaterale, inclusiv problema Tezaurului românesc. Constituirii și activității acestei Comisii i se va acorda sprijinul corespunzător”.

După ce partea rusă l-a numit în funcția de copreședinte al Comisiei Comune pe Aleksandr Ciubarian, directorul Institutului de Istorie Universală al Academiei

de Științe a Federației Ruse, s-a considerat necesar ca din partea română să fie numit directorul Institutului de Istorie “Nicolae Iorga” al Academiei Române, care în acel moment era Ioan Scurtu.

În Regulamentul de funcționare, adoptat în mai 2004, se prevedea: “Comisia are ca obiect de activitate studierea - în cadrul chestiunilor izvorâte din istoria relațiilor bilaterale - cu prioritate a problemei Tezaurului românesc”, și: “După soluționarea problemei Tezaurului românesc, Comisia va putea studia și alte probleme izvorâte din istoria relațiilor bilaterale la inițiativa oricăreia dintre părți, pe baza de înțelegere reciprocă.”

Se făcea astfel un important pas înainte pe calea plasării Tezaurului în fruntea problemelor izvorâte din istoria relațiilor bilaterale.

Prima sesiune a Comisiei Comune s-a desfășurat la București în zilele de 19 - 21 octombrie 2004. Nu poate fi exclusă ipoteza că în 2003 - 2004, președintele Vladimir Putin să fi urmărit restituirea, chiar parțială, a Tezaurului românesc, pentru a demonstra decizia Federației Ruse de a rezolva chestiunile litigioase pe care le avea cu România, iar pe de altă parte pentru a folosi această atitudine ca un argument în negocierile cu Japonia vizând retrocedarea tezaurului rusesc.

Așa se poate explica faptul că Aleksandr Ciubarian a acceptat fără nici o rezervă înscrierea în Regulamentul de funcționare a Comisiei Comune a abordării cu prioritate a problemei Tezaurului românesc. De asemenea, că a adresat o întrebare (confidențială) copreședintelui român cu prilejul primei întruniri a Comisiei Comune: “Ce ar putea fi semnificativ de restituit din Tezaurul românesc?” Întrebarea sugera ideea că Federația Rusă avea în vedere restituirea a ceva “semnificativ” din acest Tezaur.

Următoarele sesiuni ale Comisiei Comune s-au desfășurat la Moscova. Cea de-a doua în intervalul 21 - 22 iunie 2005, iar cea de-a treia între 4 și 6 aprilie 2006.

În activitatea Comisiei Comune factorul politic a jucat rolul decisiv. “Temperatura” politică existentă în relațiile dintre România și Federația Rusă s-a transmis și acestei Comisii. Partea rusă, binevoitoare și relativ deschisă la început, a devenit tot mai rigidă și necooperantă.

În primul rând, partenerii ruși au recurs la argumente de ordin științific: cercetarea trebuia să aibă la bază documente, dar membrii Comisiei (partea rusă) nu au primit aprobarea pentru cercetarea documentelor aflate în arhivele din Federația Rusă. S-au făcut demersuri care nu au avut succes, dar vor insista în continuare.

Partea română a oferit copii după inventarele valorilor BNR transportate la Moscova: detaliate, clare, indubitabile. S-a răspuns că Partea rusă nu a găsit inventarele primite de oficialii ruși în momentul predării Tezaurului. Dar ei (istoricii din Comisia Comună) erau decizi să insiste.

Pe lângă această metodă a “tragerii de timp” până la obținerea accesului la arhive, partea rusă a recurs la tactica introducerii în dezbatere a altor teme. Ore în șir s-au consumat cu intervențiile privind bunurile lăsate în Moldova de armata rusă în 1917-1918, cu jafurile și crimele armatei române pe teritoriul sovietic în 1941-1944 etc, etc.

Declarațiile făcute de oficialii de la București la adresa regimului politic din Rusia și a politicii ei externe, considerate a fi ofensatoare de liderii de la Kremlin, au dus la “înghețarea” relațiilor dintre cele două state, astfel că și Comisia Comună a început să “bată pasul pe loc”.

Nu numai contextul politic a fost nefavorabil, ci și modul în care cea mai mare parte din mass-media românească a abordat problema Tezaurului și mai ales a Comisiei Comune.

“Manipulatorii” de la București nu vedeau cu ochi buni existența acesteia, apreciind că nu trebuia făcut nici un pas în direcția Rusiei, deoarece România era datoare să meargă numai spre NATO, SUA și Uniunea Europeană. S-a recurs - pentru dezinformarea opiniei publice din România - la menționarea discuțiilor din sânul Comisiei, unde partea rusă ar fi cerut desființarea acesteia. Era un fals grosolan, deoarece, oricât de aprige ar fi fost dezbaterile, niciodată nu s-a ridicat o asemenea problemă.

O bună parte din mass-media românească a susținut teoria potrivit căreia Rusia accepta să restituie Tezaurul, dar nu oficial, ci printr-o firmă particulară, special constituită în acest scop. S-a lansat ideea că tezaurul BNR a fost deja transportat în bănci din Elveția, dar Președinția, Guvernul și conducerea BNR nu acceptă să-l preia. Asupra oficialităților române s-ar fi făcut presiuni din partea altor state - Germania, SUA, Elveția, Japonia, ba chiar și a Curții Internaționale de Justiție de la Haga - dar oficialitățile române s-au încăpăținat în refuzul lor de a primi Tezaurul.

S-a insistat că era suficient ca președintele Părții române în Comisia Comună să semneze de primire și Tezaurul BNR ajungea imediat la București.

Erau, toate acestea, diversiuni prin care se urmărea desființarea Comisiei, deoarece era limpede că Partea rusă ar fi putut invoca faptul că, de vreme ce Partea română a ales o altă cale de abordare a problemei Tezaurului, această Comisie nu-și mai avea rostul.

Totuși, Comisia a supraviețuit, rezistând atât atacurilor deschise, cât și celor subterane. După multe demersuri făcute de diplomații români, dar și ca urmare a aducerii problemei Tezaurului românesc în discuția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, oficialitățile de la Moscova au acceptat să aibă loc întâlnirea copreședinților Comisiei, în octombrie 2012. După o întrerupere de șase ani, s-a căzut de acord ca lucrările Comisiei Comune să se desfășoare în martie 2013 la București.

Această decizie nu a fost respectată de partea rusă, care a cerut amânarea întâlnirii pentru vară, apoi pentru toamnă. Cert este că reuniunea nu a mai avut loc, iar lucrările Comisiei au fost stopate.

Făcând un bilanț peste ani, se poate aprecia că în problema Tezaurului s-au înregistrat anumite progrese: de la tatonările diplomaților ruși și români din anii '20 ai secolului al XX-lea, la restituirile din 1935 și 1956; de la ridicarea oficială a acestui subiect în întâlnirea la nivel înalt din 1965 la Declarația româno-rusă din 2003, de la constituirea Comisiei Comune la stabilirea prin Regulament că se va aborda mai întâi problema Tezaurului românesc, și după clarificarea acesteia a celorlalte teme.

Importante sunt - pentru istorie - concluziile la care s-a ajuns în cadrul celor trei reuniuni ale Comisiei Comune.

1) Tezaurul românesc a fost transportat la Moscova pe baza unor documente cu valoare de tratate internaționale;

2) Rusia s-a angajat să păstreze Tezaurul și se obligă să-l înapoieze statului român;

3) Tezaurul nu a fost risipit în anii războiului civil - acesta exista și a fost reinventariat în 1923-1924;

4) Rusia Sovietică și-a asumat actele încheiate de Rusia țaristă, dovadă fiind faptul că V. I. Lenin a exprimat, în ianuarie 1918, angajamentul puterii sovietice de a păstra Tezaurul românesc și a-l preda "în mâinile poporului român".

Autorul conchide că povestea tezaurului trebuie să continue. Vor fi necesari noi pași pe calea clarificărilor pe care Comisia Comună le poate aduce. Faptul că această Comisie există este extrem de important, deoarece oferă cadrul oficial (recunoscut de oficialitățile de la Kremlin) pentru rezolvarea problemei tezaurului românesc.

Și poate într-o bună zi, Administrația Federației Ruse va decide să înapoieze Tezaurul României, dovedind că este un stat care-și recunoaște propria-i semnătură și ca un stat civilizată își respectă angajamentele internaționale asumate.

Ioan Scurtu